

ΒΥΡΩΝΑΣ ΚΡΙΤΖΑΣ

BOB DYLAN

100 ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Οι ιστορίες πίσω από αυτά και η σημασία τους

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	15
----------------	----

60s

Song to Woody | Talkin' New York | Let me Die in my Footsteps | Blowin' in the Wind (Ο Πάνος Κατσιμίχας για το «Blowin' in the Wind») | A Hard Rain's a-Gonna Fall | Don't Think Twice, it's Allright | Masters of War | Girl from the North Country | With God on our Side | The Times they Are a-Changin' | The Lonesome Death of Hattie Carroll | Chimes of Freedom | Mr. Tambourine Man | I Don't Believe you (She Acts like we Never Have Met) | It Ain't me, Babe (Ο Διονύσης Σαββόπουλος για το «It Ain't me, Babe») | To Ramona | My Back Pages | It's Allright, Ma (I'm Only Bleeding) | Subterranean Homesick Blues (Ο Γιάννης Πετρίδης για το «Subterranean Homesick Blues») | Love minus Zero / No Limit | She Belongs to me | It's All over Now, Baby Blue | Maggie's Farm | Like a Rolling Stone (Ο Αργύρης Ζήλος για το «Like a Rolling Stone») | Tombstone Blues | Desolation Row | Positively 4th Street | Highway 61 Revisited | Just like Tom Thumb's Blues | Queen Jane Approximately | Ballad of a Thin Man | Visions of Johanna | Fourth Time around | Sad-Eyed Lady of the Lowlands | Stuck inside of Mobile with the Memphis

Blues Again | Just like a Woman (Ο Νίκος Πορτοκάλογλου για το «Just like a Woman») | Rainy Day Women #12 & 35 | I Want you | Million Dollar Bash | You Ain't Going Nowhere | This Wheel's on Fire | I Shall Be Released (Ο Γιάννης Αγγελάκας για το «I Shall Be Released») | Tears of Rage | I Dreamed I Saw St. Augustine | All along the Watchtower | The Wicked Messenger | Dear Landlord | I'll Be your Baby Tonight | Lay, Lady, Lay | I Threw it All away 21-141

70s

If not for you | Sign on the Window | The Man in me | Watching the River Flow | Forever Young (Ο Μάκης Μηλάτος για το «Forever Young») | Knockin' on Heaven's Door | Tough Mama | Dirge | Tangled up in Blue | You're a Big Girl Now | Shelter from the Storm | If you See her, Say Hello | Simple Twist of Fate | Idiot Wind | You're Gonna Make me Lonesome when you Go | One More Cup of Coffee (Valley Bellow) | Oh, Sister | Isis | Hurricane | Romance in Durango | Sara (Ο Χάρης Συμβουλίδης για το «Sara») | Changing of the Guards | Senor (Tales of Yankee Power) | Slow Train | Gotta Serve Somebody (H Kafka για το «Gotta Serve Somebody») 143-202

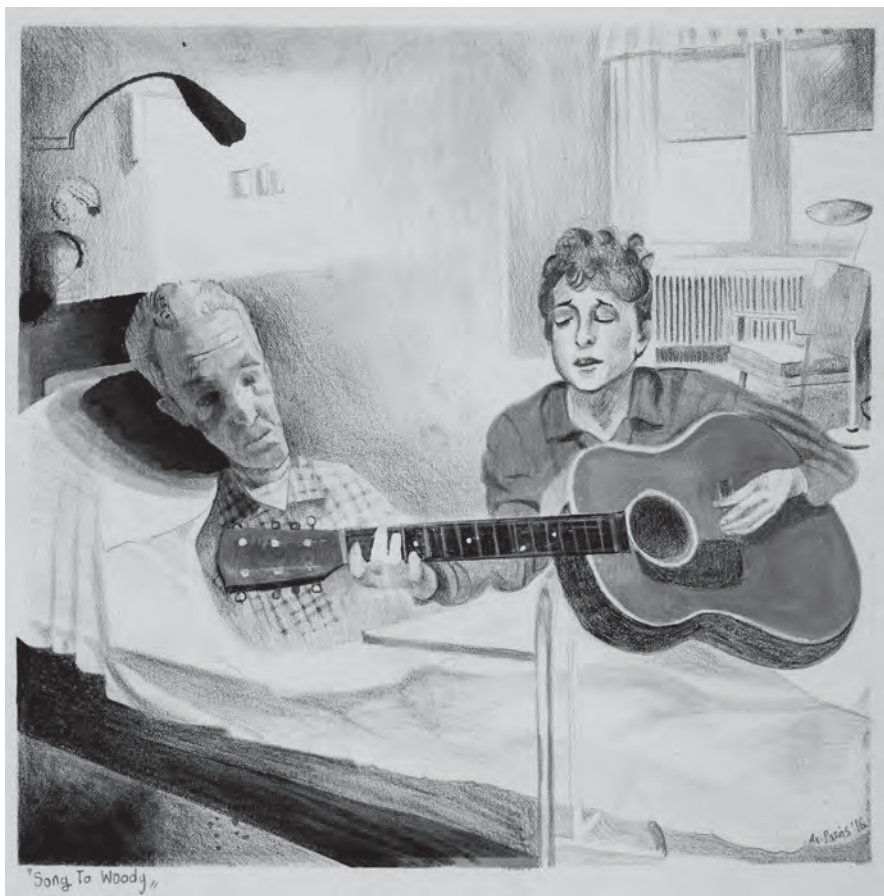
80s-90s

Every Grain of Sand | Jokerman | Blind Willie McTell | Sweetheart like you | Tight Connection to my Heart (Has Anybody Seen my Love) | When the Night Comes Falling from the Sky | Dark Eyes | Brownsville Girl | Dignity | Most of the Time | Man in the Long Black Coat | Mississippi | Not Dark yet | Red River Shore | Tryin' to Get to Heaven | Love Sick 203-236

00s-10s

Things Have Changed | Summer Days | High Water (For Charlie Patton)
| 'Cross the Green Mountain | Thunder on the Mountain | Workingman's
Blues #2 | Ain't Talkin' (Ο Φοίβος Δεληβοριάς για το «Ain't Talkin'») |
I Feel a Change Comin' on | Long and Wasted Years 237-258

Τα τραγούδια αλφαβητικά 259
Βιβλιογραφία 261
Ευχαριστώ πολύ 263

Εισαγωγή

«Because something is happening here
and you don't know what it is»

Νομίζω πως τον Bob Dylan μπορεί να τον καταλάβει καλύτερα ένας άνθρωπος που σε κάποια φάση της ζωής του αγνόησε αυτό που περίμεναν οι άλλοι από εκείνον. Κάποιος δηλαδή που διάλεξε την ελευθερία του και έκα-
νε τα δικά του.

Τον ανακάλυψα μέσα από το άλμπουμ *Desire* του 1976 (το ημερολόγιό μου έδειχνε 2001). Το πρώτο το οποίο μου έκανε εντύπωση ήταν το εύρος των στίχων – δεν ήξερα κανέναν που να γράφει τόσο πολλούς και τόσο πυκνούς στίχους. Πολύ σύντομα αγόρασα το *Blonde on Blonde* (1966) και άρχισα να αναρωτιέμαι ποιος είναι τέλος πάντων αυτός ο θολός τύπος με τα ατημέλητα μαλλιά που δεν τραγουδάει ωραία, δε φτιά-
χνει τίποτα φοβερές μελωδίες, λέει λόγια ως επί το πλεί-
στον ακαταλαβίστικα, κι όμως θεωρείται τόσο σπου-
δαίος. Ήμουν 14 χρονών. Κάτι συνέβαινε εδώ και δεν ήξερα τι.

Ο Robert Allen Zimmerman, όπως είναι το πραγματικό όνομά του, γεννιέται στο Ντουλούθ της Μιννεσότα στις 24 Μαΐου του 1941, και σ' όλη του τη ζωή υπερασπίζεται μια αδιαπραγμάτευτη ελευθερία: Γυρίζει την πλάτη στο αριστερό κίνημα όταν νιώθει πως παγιδεύεται από αυτό. Στρέφεται στο ηλεκτρικό rock όταν όλοι τον έχουν αγκαλιάσει ως εκπρόσωπο της folk. Επιστρέφει σε παραδοσιακές φόρμες εν έτει 1967, την ώρα που πολλοί ομότεχνοί του πειραματίζονται με το ψυχεδελικό rock. Κρατάει αποστάσεις από το Γούντστοκ και την ουτοπία του χιπισμού. Βαδίζει σε έναν εντελώς προσωπικό δρόμο, στον οποίο ουδείς γνωρίζει κάθε φορά ποια θα είναι η επόμενη στάση. Και το ταξίδι αυτό συνεχίζεται μέχρι σήμερα, μέχρι τα γεράματα, με αψυχολόγητες κινήσεις, όπως διαφημίσεις εσωρούχων, διασκευές σε χριστουγεννιάτικα τραγούδια αλλά και σε κομμάτια που έγιναν γνωστά με τη φωνή του Frank Sinatra.

Το παρόν βιβλίο ξεκίνησε να γράφεται χρόνια πριν την ανακοίνωση της βράβευσής του με το Νόμπελ Λογοτεχνίας, την 13η Οκτωβρίου του 2016. Η διάκριση αυτή όμως, δικαίωση τεράστια όχι μόνο για τον Dylan, αλλά και για ένα σωρό κοινωνούς του, σίγουρα δίνει ένα πρόσθετο κίνητρο ανάγνωσης. Ο λογοτεχνικός κόσμος δεν αγκάλιασε ποτέ στο παρελθόν τόσο σφιχτά το rock, όπως βέβαια και το τραγούδι γενικότερα ως τέχνη. Η Σουηδική Ακαδημία απεφάνθη: Οι στίχοι των τραγουδιών μπορούν να σταθούν επάξια δίπλα στην

ποίηση. Συνεχιστής ποιητών όπως ο Rimbaud, ο T.S. Eliot και ο Allen Ginsberg, αλλά έχοντας αφομοιώσει επίσης τη folk και blues στιχουργική, ο Dylan κατέθεσε μια «μεικτή» ποίηση, που εμπεριέχει τόσο την προωθημένη γραφή ενός μοντέρνου διανοούμενου, όσο και την απλή ματιά ενός καθημερινού ανθρώπου, σε άμεση σύνδεση με τη λαϊκή διάλεκτο και την αμερικανική παράδοση.

Παρότι ο ίδιος δεν κατέφυγε ποτέ στη νοσταλγία, η κύρια συμβολή του τοποθετείται στη δεκαετία του 1960, την οποία και σφράγισε με το έργο του. Μαζί με τους Beatles, βρέθηκε επικεφαλής μιας γενιάς καλλιτεχνών που, ηθελημένα ή αθέλητα, από μαγκιά ή από ιδιοσυγκρασία, κατέρριψαν το στενό εμπορικό πλαίσιο της pop/rock μουσικής. Από το καθοριστικό 1965 και μετά το rock and roll παύει να είναι μια χορευτική μόδα για εικοσάρηδες με γρήγορα αυτοκίνητα και κορίτσια που ουρλιάζουν στη θέα των ειδώλων τους. Αποκτά συνείδηση. Γίνεται πηγή έκφρασης του αιτήματος των νέων ανθρώπων για ελευθερία. Γίνεται επίσης, κάπως απρόσμενα, ένας διάυλος επικοινωνίας με την ποίηση και τις εικαστικές τέχνες.

Μπορούμε να πούμε λοιπόν ότι με τον Dylan το σύγχρονο τραγούδι αποκτά μια άλλη σημασία και αξία. Ξεφεύγει από τη σφαίρα του χορού, της διασκέδασης, της διαμαρτυρίας, της εκτόνωσης. Εξακολουθεί να τα εμπεριέχει βέβαια όλα αυτά, αλλά ταυτόχρονα κατακτά κάτι

ανώτερο πνευματικά και εδραιώνει τη θέση του ως υψηλή τέχνη. Στην Ευρώπη δημιουργοί όπως ο Γάλλος τραγουδοποιός George Brassens ή ο Γερμανός συνθέτης Kurt Weill είχαν ήδη αναδείξει τη διάσταση αυτή του τραγουδιού πριν τα 60s. Όμως ο Bob Dylan, βρισκόμενος στην Αμερική, βοηθούμενος από τη διεθνή αγγλική γλώσσα, επηρεάζει πολύ γρήγορα εκατομμύρια ανθρώπους, οι οποίοι επαναστατούν προσωπικά ή συλλογικά και, με το πολύπλευρο ταλέντο και το θάρρος του, κάνει τη διάσταση αυτή παγκόσμια. «Ο Dylan ελευθέρωσε το μυαλό όπως ο Elvis ελευθέρωσε το σώμα μας» είχε πει κάποτε γι' αυτόν ο Bruce Springsteen.

Για το βιβλίο που κρατάτε στα χέρια σας, η ιδέα μιας εντελώς προσωπικής, βιωματικής προσέγγισης απορρίφθηκε εξ αρχής (παρότι τελευταία τέτοιες προσεγγίσεις είναι πολύ της μόδας). Όπως απορρίφθηκε από πολύ νωρίς και η ιδέα μιας συμβατικής βιογραφίας, δεδομένου ότι υπάρχουν ήδη αρκετά ανάλογα βιβλία, συν το διαδίκτυο. Ο Dylan είναι το έργο του – και το βιβλίο επικεντρώνεται σε αυτό. Ωστόσο, μέσα από τις αναλύσεις των τραγουδιών που θα διαβάσετε στις επόμενες σελίδες, αναδύονται πολλά στοιχεία της προσωπικής του ζωής («Ο κόσμος μπορεί να μάθει τα πάντα για μένα μέσα από τα τραγούδια μου, αν ξέρει πού να κοιτάξει» έλεγε ο ίδιος το 1990). Παράλληλα στο φόντο βρίσκονται ιστορικά γεγονότα και μουσικές τάσεις που χαρακτήρισαν την εποχή στην οποία τα τραγούδια γράφτηκαν και κυ-

κλοφόρησαν, καθώς και κάποιες γέφυρες με την ελληνική πραγματικότητα, κυρίως μέσα από τα κείμενα των εκλεκτών συμμετεχόντων.

Οι συμμετέχοντες αυτοί, όλοι από τον ευρύτερο χώρο της μουσικής, επιλέχθηκαν όχι τόσο επειδή είναι δημοφιλείς, αλλά κυρίως επειδή μέσα στα χρόνια ανέπτυξαν με τον Αμερικανό τροβαδούρο μια «συνάφεια», μια «σχέση». Κάποιοι τον απέδωσαν στα ελληνικά (Διονύσης Σαββόπουλος, Φοίβος Δεληβοριάς). Άλλοι τον γνώρισαν από κοντά (Πάνος Κατσιμίχας). Κάποιοι «απλώς» επηρεάστηκαν από την τραγουδοποιία του (Γιάννης Αγγελάκας, Νίκος Πορτοκάλογλου) και κάποιοι τον σύστησαν σε χιλιάδες Έλληνες ακροατές μέσα από τις ραδιοφωνικές τους εκπομπές και τα δημοσιογραφικά τους κείμενα (Γιάννης Πετρίδης, Αργύρης Ζήλος, Μάκης Μηλάτος, Χάρης Συμβουλίδης, Kafka). Η βαθύτερη ματιά και η βιωματική αλήθεια που κατέθεσαν γενναιόδωρα με αφορμή το αγαπημένο τους τραγούδι δίνουν το κάτι παραπάνω σε ένα βιβλίο που κατά τα άλλα προσπαθεί να φωτίσει όσο γίνεται περισσότερο το αντικείμενο (τον Dylan) αντί για το υποκείμενο (τον συγγραφέα).

Όπως όλοι οι ιδιοφυείς δημιουργοί, έτσι και ο Dylan δεν έχει καταθέσει μονάχα σπουδαία τραγούδια, αλλά και πολλά αδιάφορα – ιδίως τη δεκαετία του '80. Το βιβλίο αυτό τα αγνοεί όχι για να συνθέσει μια αγιογραφία, αλλά για να παρουσιάσει τη σημασία της συμβολής του, η οποία γίνεται σαφέστερη μέσα από τα 100 σημαντικό-

τερα, κατά τη γνώμη του γράφοντα, τραγούδια του. Σίγουρα δεν εξαντλείται σε αυτά η αξία που έχει το συνολικό έργο του. Επιπλέον κάποια τραγούδια της δεκαετίας του '60 πιθανόν να έμειναν αδίκως εκτός λίστας, αλλά αυτό οφείλεται στην προσπάθεια κάλυψης ολόκληρης της πορείας του δημιουργού. Η υψηλή ποιότητα των πρόσφατων δίσκων του άλλωστε κάθε άλλο παρά δυσκολεύει ένα τέτοιο εγχείρημα.

Ο Dylan σήμερα εξακολουθεί να είναι απρόβλεπτος, αστείος, δημιουργικός. Είναι απόλαυση να τον βλέπεις επί σκηνής να σαμποτάρει τα ίδια του τα τραγούδια, να τα ξαναγράφει από την αρχή, να πεθαίνει και να ξαναγεννιέται μαζί τους. Απόλαυση επίσης να παρατηρείς τις παράξενες, νευρικές κινήσεις του. Το κοινό από κάτω επευφημεί όποτε εκείνος πιάσει τη φυσαρμόνικα και συχνά χειροκροτεί μετά το τέλος κάθε κουπλέ. Η επίδρασή του στους μεταγενέστερους τραγουδοποιούς, αλλά και σε αυτούς που έδρασαν σε παράλληλο χρόνο, είναι αυτονόητη. Οι στίχοι του, φράσεις όπως το «*όταν δεν έχεις τίποτα, δεν έχεις και τίποτα να χάσεις*», ακούγονται από τα βρόμικα σοκάκια των μεγαλουπόλεων μέχρι τις μεγάλες αίθουσες των πανεπιστημίων.

Την ίδια στιγμή ο Dylan δεν έγινε ποτέ ένας mainstream καλλιτέχνης, απ' αυτούς που μιλούν στο ζευγάρι ή την οικογένεια. Εκατομμύρια ακροατές εξακολουθούν να τον βρίσκουν δυσάρεστο, δύσβατο, βαρετό. Την ώρα

που κάποιοι τον λογαριάζουν ως ιδιοφυΐα, πολλοί τον θεωρούν απάτη (η γραμμή μεταξύ αυτών των δύο άλλωστε είναι συχνά λεπτή).

Το τι θα σημαίνει το όνομά του στο μακρινό μέλλον κανείς δεν το ξέρει στ' αλήθεια. Οι σπουδαίοι δημιουργοί του πρώτου μισού του 20ού αιώνα (Stravinsky, Berlin, Gershwin κ.ά.) μπορεί να κέρδισαν πολλές σελίδες στις μουσικές εγκυκλοπαίδειες, ωστόσο δεν «πέρασαν» ως είδωλα-πρότυπα στους νεότερους ακροατές. Αντίθετα, η σύγχρονη pop κουλτούρα έχει θέσει γερά θεμέλια για τους εκπροσώπους της δεκαετίας του 1960: Τα εξώφυλλα των δίσκων παραμένουν αναγνωρίσιμα, οι ταινίες, τα βιβλία, οι αφίσες και τα τισέρτ τροφοδοτούν τον μύθο, η rock φιλοσοφία διατηρεί την αίγλη της. Και παράλληλα, με το Νόμπελ Λογοτεχνίας, αναγνωρισμένος πλέον από τον μεγαλύτερο θεσμό του ακαδημαϊκού κόσμου, ο Dylan περνάει σε μια άλλη ελίτ μελετητών, που θα κρίνει το έργο του σε μια νέα βάση.

Σε κάθε περίπτωση τα 100 τραγούδια του που παρουσιάζονται στο *Bob Dylan – 100 τραγούδια*, συν μερικά ακόμα που ίσως γράψει στο λυκόφως της δημιουργικήτητάς του, αποτελούν το μέτρο με το οποίο θα κρίνονται για πολλά χρόνια ακόμα όλοι οι τραγουδοποιοί. Ένας πήχης που θα βρίσκεται εκεί ψηλά, ή μια πέτρα που θα κυλάει και θα φτάνει ως εκεί που η λεγόμενη σοβαρή μουσική και η σοβαρή ποίηση δεν έφτασαν ποτέ τους. Γιατί, όπως είχε πει και ο ίδιος ο Dylan στο περιοδικό

Playboy το 1966, «η τέχνη, αν υπάρχει κάτι τέτοιο, δε βρίσκεται στα βιβλία και στις γκαλερί, αλλά στις τουαλέτες»...

Βύρωνας Κριτζάς
Νοέμβριος 2016

Bob Dylan 60's

Axe Pashin '62

Η σειρά που έχουν τοποθετηθεί τα τραγούδια είναι η σειρά με την οποία γράφτηκαν (πηγές: *Revolution in the Air* και *Still on the Road* του Clinton Heylin). Κάτω από τον κάθε τίτλο, με τα αρχικά «Π.Ε.» αναφέρεται ο χωροχρόνος της πρώτης ζωντανής εκτέλεσης (πηγή: bobdylan.com). Τα αρχικά «Π.Κ.» μας πληροφορούν για τον δίσκο του Dylan στον οποίο πρωτοκυκλοφόρησε το κομμάτι.

Song to Woody

Π.Ε.: 6 Σεπτεμβρίου 1961 (Gaslight Café, Νέα Υόρκη)

Π.Κ.: *Bob Dylan* (1962)

Νευρικός, βιαστικός και χωρίς μεγάλες φιλοδοξίες, στο πρώτο του άλμπουμ για την Columbia ο Bob Dylan βασίζεται κυρίως σε διασκευές και ηχογραφεί μονάχα δύο δικά του τραγούδια. Ένα από αυτά, το «Song to Woody», αποτίνει φόρο τιμής στον folk τροβαδούρο Woody Guthrie. «Μπορούσες να μάθεις πώς να ζεις μέσα από τα τραγούδια του» είχε πει ο ίδιος για τον μέντορά του.

Ο Guthrie, ας μην ξεχνάμε, ήταν ένας από τους κύριους λόγους που ο δεκαεννιάχρονος Bob έφυγε για τη Νέα Υόρκη, αφήνοντας πίσω τη Μιννεσότα, όπου γεννήθηκε. Ήθελε πάση θυσία να τον γνωρίσει. Τον επισκεπτόταν τακτικά στην κλινική την εποχή που έπασχε από την ανίατη νόσο του Χάντινγκτον, γιατί, έχοντας ακούσει τα τραγούδια του, τον αισθανόταν δικό του άνθρωπο. Όχι ότι οι δυο τους μιλούσαν πολύ... Απλά ο Guthrie άκουγε από τη φωνή του μικρού παλιά του κομμάτια, που ο ίδιος δεν ήταν σε θέση πια να τραγουδήσει λόγω

της κλωνισμένης υγείας του, όπως το κλασικό «This Land is your Land». Κάτι σαν αλλαγή σκυτάλης...

Μια πάγια, γνωστή τακτική των εκπροσώπων της blues και της folk είναι να χρησιμοποιούν παλιότερα τραγούδια ως βάση για τα καινούρια που φτιάχνουν. Έτσι και στο συγκεκριμένο κομμάτι ο Dylan έχει βασίσει τη μελωδία εξ ολοκλήρου στο «1913 Massacre» του Guthrie. Δεν τον ενδιαφέρει η μουσική, θέλει απλώς να εκφράσει τον σεβασμό του προς το είδωλό του. Πρόκειται για το πρώτο τραγούδι που γράφει ερχόμενος στη Νέα Υόρκη, εξού και το ξεκίνημα με τον στίχο *«Είμαι εδώ, χιλιάδες μίλια μακριά από το σπίτι μου»*, ενώ στην αμέσως επόμενη στροφή υπενθυμίζει στον εαυτό του πως παρ' όλα αυτά δεν είναι μόνος: *«περπατώντας έναν δρόμο που έχουν περπατήσει κι άλλοι»*...

Talkin' New York

Π.Ε.: 16 Απριλίου 1962 (Gerde's Folk City, Νέα Υόρκη)

Π.Κ.: *Bob Dylan* (1962)

Έχοντας ζήσει μερικούς μήνες στη Νέα Υόρκη, ο περιπλανώμενος τροβαδούρος εξιστορεί με χιούμορ και ανάλαφρη ματιά τις πρώτες, όχι και τόσο ευχάριστες εμπειρίες του: το απάνθρωπο κρύο, τη δυσκολία του να βρει δουλειά ως performer στα κλαμπ του Γκρίνουιτς Βίλλιατζ, την απόγνωση των ανθρώπων που «*δεν έχουν πολύ φαΐ στο τραπέζι τους / αλλά έχουν πολλά μαχαίρια και πιρούνια / και πρέπει να κόψουν κάτι*». Οι στίχοι αυτοί αποτελούν την πρώτη ένδειξη της στιχουργικής ευφυΐας του Dylan. Όπως επίσης και της κοινωνικοπολιτικής του αφύπνισης. Ο ίδιος δεν είναι ακόμα τραγουδοποιός διαμαρτυρίας με συλλογική ματιά, είναι όμως ένας οξυδερκής παρατηρητής των προσωπικών του βιωμάτων.

Σε αυτό το πρώιμο στάδιο της καριέρας του ο Dylan ακούγεται λιγάκι σαν να βιάζεται. Θέλει να τελειώσει το κομμάτι για να ξεκινήσει το επόμενο. Την ίδια στιγμή η

ώριμη βραχνάδα της φωνής του δε σου επιτρέπει να προσπεράσεις τα όσα λέγονται – και εδώ εντοπίζεται το πρώτο βασικό ατού, που θα τον έκανε να ξεχωρίσει λίγο αργότερα.

Παρότι δε διαθέτει blues δομή, το «Talkin' New York» εντάσσεται στην κατηγορία των talkin' blues (αφηγηματικά blues), τα οποία συνδυάζουν απλή συνοδεία στην κιθάρα και στίχους που αποδίδονται με μορφή ομιλίας. (Το είδος έχει τις ρίζες του στο 1928 και τον Christopher Allen Bouchillon. Ο μύθος λέει πως ο τύπος αυτός τραγουδούσε εντελώς φάλτσα, χωρίς καμιά αίσθηση της μελωδίας, αλλά διέθετε τόσο γοητευτική χροιά, που ο παραγωγός του ζήτησε να αποδώσει τους στίχους μιλώντας.)

Στο επόμενο άλμπουμ του ο Dylan θα συμπεριλάβει το «Talkin' World War III Blues», ενώ την ίδια περίοδο θα αποχωρήσει από το Ed Sullivan Show επειδή δεν του επέτρεψαν να παίξει το επαναστατικό «Talkin' John Birch Paranoid Blues» – κίνηση που οι υποστηρικτές των αριστερών κινημάτων χειροκρότησαν ως ηρωική.

Το πρώτο άλμπουμ του πάντως δε σημείωσε και τόσο ηρωικές πωλήσεις: Στον πρώτο χρόνο κυκλοφορίας του έφθγαν μόλις 5.000 κόπιες.